

นิติธรรมสำหรับผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา The Rule of Law for Law Instructors in educational institutions

มธุริน พงศกรพานิช

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000

Mathurin Phongsakonphanit

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Rajanagarindra University, Na Muang
Subdistrict, Mueang District, Chachoengsao 24000

Email :punalina.pho@gmail.com

อภิชัย วิลาวรรณ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000

Apichai Wilawan

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Rajanagarindra University, Na Muang Subdis-
trict, Mueang District, Chachoengsao 24000

Email :apichaioutlaw@gmail.com

สืปตำรวจโท มนตรี แดงศรี

กลุ่มงานนิติการ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550
(อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์) เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่
กรุงเทพมหานคร 10210

Pol.Cpl. Montri Dangsri

Legal Affairs Ofce of Constitutional Court , The Government Complex Commemorating His Majesty
the King's 80th Birthday Anniversary, 5th December, B.E. 2550 (2007) Rajaburi Direkridhi Bldg.

120 Moo 3 Chaengwattana Road, Laksi District, Bangkok 10210

Email :Montri_dangsri@hotmail.com

บทคัดย่อ

ในสังคมไทย “หลักนิติธรรม” มักจะถูกกล่าวถึงในฝั่งของผู้ใช้อนาจปกครองหรือบังคับใช้กฎหมาย ส่วนในฝั่งของครูบาอาจารย์ซึ่งทำหน้าที่สอนวิชากฎหมาย กลับไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึง เพราะการกล่าวถึงหลักนิติธรรมมักถูกมองเน้นที่ตัวบทบัญญัติของกฎหมายและการใช้บังคับ หลักนิติธรรมสำหรับผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา นอกจากการอบรมสั่งสอนนักศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติตนในฐานะนักกฎหมาย ผู้สอนวิชากฎหมายต้องตระหนักถึงการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่นักศึกษา

ทั้งในแง่มุมมองของการใช้วิชาความรู้ในการช่วยเหลือประชาชน และการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายไปสู่สังคม การบังคับใช้กฎหมาย กติกา หรือระเบียบภายในสถาบันการศึกษาที่เป็นธรรม เท่าเทียมกัน โดยมุ่งเน้นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ การปฏิบัติต่อนักศึกษาอย่างเสมอภาค รับฟังความคิด ความเห็นในแง่คิดและมุมมองของการเป็นนักศึกษาด้วยความเสมอภาค ซึ่งต้องพิจารณาและปฏิบัติทั้งในด้านกายภาพ และด้านจิตใจ

คำสำคัญ : หลักนิติธรรม ผู้สอนวิชากฎหมาย สถาบันการศึกษา

Abstract

In Thai society, “the rule of law” is often referred to on the side of those who govern or enforce the law. On the part of law instructor, it is rarely mentioned because the rule of law often focuses on the provisions of the law and the application of the law. The rule of law for law instructors in educational institutions. In addition to teaching students to have knowledge and understanding of behavior as a lawyer. Law instructors must be aware of how to act as role models for students both in terms of using knowledge to help people and disseminating legal knowledge to society. Equally fair enforcement of rules or regulations within educational institutions by focusing on the rights and human dignity, listen to the thoughts, opinions, and perspectives of being a student with equality which must be considered and practiced both physically and mentally.

Keywords : Rule of Law, law instructor, educational institution

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 3 วรรคสอง ได้บัญญัติว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่า “หลักนิติธรรม” (The Rule of Law) เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายคำว่า หลักนิติธรรม หมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน”¹ และในส่วนระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.

ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีกำหนดว่าหลักนิติธรรม หมายถึง “การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัย และเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล”²

“หลักนิติธรรม” ในมุมมองความคิดของคนส่วนใหญ่ของสังคมจะหมายถึงการนำกฎหมายไปใช้บังคับ หรือการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นธรรมเท่าเทียมกันจากผู้มีอำนาจปกครองหรือผู้บังคับใช้กฎหมาย โดยมุ่งเน้นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ว่าควรได้รับการปฏิบัติและคุ้มครองอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันโดยประชาชน และผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยไม่ฟังเสียงจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ดีในความหมายของหลักนิติธรรมที่นำมาใช้ยึดถือ และปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่ที่มีผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้บังคับใช้กฎหมายอย่างเช่นผู้ที่ทำหน้าที่สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา กลับไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึงในสังคมซึ่งอาจจะเป็นเพราะการกล่าวถึง “หลักนิติธรรม” มักจะถูกมุ่งเน้นไปถึงตัวบทบัญญัติของกฎหมายและการนำกฎหมายไปใช้บังคับมากกว่าผู้เขียนมีความเห็นว่า การสร้างรากฐานของหลักนิติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมควรเริ่มต้นตั้งแต่ต้นทาง โดยเริ่มต้นจากตัวผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนผู้เรียนที่จะสำเร็จการศึกษาเป็นผู้ใช้บังคับกฎหมายในอนาคตผู้สอนวิชากฎหมายควรบ่มเพาะหลักการที่ถูกต้องและเป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตนที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมทั้งภายในและภายนอกสถาบันการศึกษา

ด้วยแนวคิดและมุมมองของผู้เขียนดังกล่าว จึงเห็นว่า “หลักนิติธรรม” ควรจะถูกหยิบยกและนำมากล่าวถึงผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาว่า หลักนิติธรรมของผู้สอนวิชากฎหมายมีความหมายและหลักการเช่นไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพของเศรษฐกิจและสังคมไทยในปัจจุบัน

หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรมได้ถูกนำมาบัญญัติไว้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 3 วรรคสอง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่า หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ถูกนำมาใช้หรือกล่าวถึงว่าเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยที่มาของหลักนิติธรรมเป็นกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16³ หลักนิติธรรมนั้นเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษเนื่องมาจากสภาพบริบททางการเมืองที่มีการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในอังกฤษ จึงทำให้หลักนิติธรรมนั้นมีระดับของการอธิบายที่เริ่มต้นจากระดับตัวปัจเจกบุคคล (methodological individualism) กล่าวคือ มุ่งเน้นเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

² ข้อ 4.2 (1), ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542.

อันเป็นผลมาจากความสูงสุดของกฎหมายมากกว่าตัวรัฐ³ โดย เอ.วี. ไดซี่ (A.V.Dicey) นักกฎหมายผู้มีชื่อเสียงของประเทศอังกฤษได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญไว้ 3 ประการ ดังนี้⁴

1. ความสูงสุดของกฎหมาย ปฏิเสธการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้ปกครอง บุคคลอยู่ภายใต้การปกครองของกฎหมาย บุคคลจะต้องถูกลงโทษก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นกระทำความผิดตามกฎหมายเท่านั้น
2. ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย บุคคลทุกคนย่อมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายของรัฐ อันเป็นการปฏิเสธแนวความคิดในการให้อิทธิพลหรือการยกเว้นการปฏิบัติตามกฎหมายให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม
3. ความมีสิทธิเสรีภาพ บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมประการที่สาม หรือความมีสิทธิเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ เป็นเอกลักษณ์ที่มีต้นแบบมาจากการเมืองการปกครองของประเทศไทย โดยในหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นมิได้มาจากรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร การได้รับความรับรองคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพด้านอื่น ๆ ของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกัน เสรีภาพในการพูดแสดง ความคิดเห็น เป็นต้นล้วนมาจากมาจากคำตัดสินของศาลหาได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญไม่หลักการนี้ได้ถูกนำมาเผยแพร่และกล่าวถึงในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา

หลักนิติธรรมได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงในทุกเวทีที่มีการแสดงความคิดเห็น การปาฐกถาทางกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านหลักการของสิทธิเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ แต่อย่างไรก็ดี หลักนิติธรรมในบริบทของไทยยังมีความเข้าใจว่า หลักนิติธรรมเป็นเครื่องมือ หรือเป็นหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครองหรือบังคับใช้กฎหมายที่จะต้องยึดถือและปฏิบัติ ซึ่งแท้จริงแล้วหากได้ศึกษาถึงแก่นแท้ของหลักนิติธรรม ที่แท้จริงจะพบว่า หลักนิติธรรม หรือนิติรัฐ เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยหลักนิติธรรมมีที่มาจากประเทศอังกฤษแต่กลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรปหลักนิติธรรมจะรู้จักกันในแนวคิดเรื่องหลักนิติรัฐ ทั้งนี้หลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่ไม่หยุดนิ่งแต่แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมปัจจุบัน ซึ่งหากกล่าวถึงหลักนิติธรรมในทัศนคติของคนส่วนใหญ่ของสังคมก็จะหมายถึง

³ สกล หาญสุทธีวรินทร์, “การปกครองตามหลักนิติธรรมในมุมมองขององค์กรเอกชนต่างประเทศ” (2558)17:50 *วารสารศาลรัฐธรรมนูญ* 214, 217.

⁴ สรณ บุญใบชัยพฤกษ์ “การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการตรากฎหมายที่เป็นนิติธรรม” (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเอกสารวิชาการส่วนบุคคลการอบรมหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตยรุ่นที่ 5, วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ,มกราคม - กันยายน 2560)3.

⁵ Albert Venn Dicey, *Introduction to the study of the law of the constitution* (London: Macmillan, 8th ed, 1915)120 – 121.

การนำกฎหมายไปใช้บังคับ หรือการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นธรรมเท่าเทียมกันจากผู้มีอำนาจปกครองหรือผู้บังคับใช้กฎหมาย โดยมุ่งเน้นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ว่าควรได้รับการปฏิบัติและคุ้มครองอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันโดยประชาชน และผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยไม่ฟังเสียงจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง

แนวความคิดที่กล่าวมานี้ ได้ปรากฏในคำอธิบายหลักนิติธรรมตามทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นผู้สอนวิชากฎหมายที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับในวงการกฎหมายของประเทศไทย ดังแสดงเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

ศาสตราจารย์พิเศษ ชานินทร์ กรัยวิเชียร อดีตรองอัยการสูงสุด อธิบายความหมายของหลักนิติธรรมว่า “หลักนิติธรรม ก็คือ หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เกิดทุนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราช หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้น โดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรม ตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม”⁶

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศักดิ์ ที่ได้อธิบายความหมายของหลักนิติธรรมว่า หมายถึง “ไม่ใช่ข้อกำหนดหรือบทบัญญัติทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวกฎหมายหรือกฎอันเป็นหลักในมาตราต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่หมายถึงกฎที่บังคับตัวบทกฎหมายหรือบังคับกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ในกฎหมายเหล่านั้นต้องอยู่ในกรอบในบังคับของกฎนั้นอีกชั้นหนึ่ง..... ความหมายของ Rule of Law คือประมวลหลักของสิทธิขั้นมูลฐานที่แทรกอยู่ในองค์การแห่งรัฐซึ่งมีอำนาจและวิธีการอันจะทำให้สิทธิเหล่านั้นมีผลประกอบด้วยหลักสถาบัน และวิธีการซึ่งมีอยู่ในกฎหมายอันชุมชนรับรองและคุ้มครองประโยชน์ของเอกชน โดยจำกัดขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐหลักที่ว่านี้ใช้บังคับแก่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ตุลาการ และทนายความจึงเป็นที่รับรองกันว่าเป็นกฎอันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการก่อสิทธิขั้นมูลฐานตามกฎหมาย...” และศาสตราจารย์จิตติฯ ยังเห็นอีกด้วยว่า the Rule of Law นั้น เป็นกฎข้อบังคับเหนือกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดมาแต่โบราณ⁷

ศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ เครืองาม อธิบายว่า หลักนิติธรรม หมายถึง “กฎหมายเป็นใหญ่มีความเสมอภาค และในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขึ้น ต้องระงับคดีโดยศาล โดยพิจารณาคดีเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติไม่ออกกฎหมายลงโทษย้อนหลัง ให้โอกาสนายพยานเข้าสู้หรือที่เรียกว่า Fair trial ซึ่งเป็นหัวใจของหลักนิติธรรม”⁸

⁶ ชานินทร์ กรัยวิเชียร, *หลักนิติธรรม* (กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์ 50, 2552) 23.

⁷ จิตติ ดิงศักดิ์, *หลักวิชาขึ้นกฎหมาย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555) 85. อ้างใน ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, “ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม” (2558) 13: 3 *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 5, 12.

⁸ อรรถพล ไหล่สว่าง, “หลักนิติธรรม” (2557) 11:1 *วารสารจุลนิติ* 33, 44.

ศาสตราจารย์พิเศษ จรัญ ภักดีธนากุล อธิบายหลักการเบื้องต้นอันเป็นหัวใจสำคัญของหลักนิติธรรมว่าเป็นหลักการที่เรียกร้องให้มีการปกครองโดยกฎเกณฑ์กติกาดีกว่าที่จะปกครองโดยคนหรืออำเภอใจของคน เป็นคำที่รู้จักทั่วไปว่า “Rule by law is better than rule by man” ซึ่งหมายถึงการใช้อำนาจต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย หลักความยุติธรรม หลักสุจริตธรรม หลักการไม่ลำเอียงเลือกปฏิบัติเลือกที่รักมักที่ชัง และหลักความสมเหตุสมผลได้สัดส่วนพอเหมาะพอควร⁹

จากคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น หลักนิติธรรมถูกนำเสนอไปในทางปกครองและการบังคับใช้กฎหมายแต่อย่างไรก็ดีในแง่มุมอื่น ๆ โดยเฉพาะบุคคลผู้ทำหน้าที่ประสิทธิ์ประสาทวิชา หรือครูบาอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนวิชากฎหมายให้แก่ผู้เรียนอันเปรียบเสมือนผู้ปลูกเพาะเมล็ดพันธุ์ของต้นไม้ เพื่อให้เจริญงอกงามเติบโตใหญ่เพื่อ เป็นร่มเงาให้แก่ผู้คนในสังคม และเป็นต้นทางของการอบรมบ่มเพาะเยาวชนผู้ที่จะบอออกไปเป็นนักกฎหมาย หรือเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย รวมถึงผู้ใช้อำนาจทางการปกครอง กลับไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึงเลยก็ว่าได้ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าการกล่าวถึง หลักนิติธรรมส่วนใหญ่ถูกมุ่งเน้นไปถึงตัวบทบัญญัติของกฎหมายและการนำกฎหมายไปใช้บังคับมากกว่าหลักนิติธรรมต้นทางที่จะต้องเกิดจากผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา ทั้งที่ต้นทางดังกล่าวนี้เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอบรม สั่งสอน ปลูกฝังแบบอย่างความประพฤติข้อปฏิบัติตน รวมถึงเป็นต้นแบบทางคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียน

หลักนิติธรรมสำหรับผู้สอนกฎหมายในสถาบันการศึกษา

เมื่อวิเคราะห์หาความยึดโยงไปสู่หลักนิติธรรมของผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา จะเห็นได้ว่าการอธิบายความหมายของหลักนิติธรรมโดยนักกฎหมายล้วนมีเป้าหมายในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพจากการใช้อำนาจของผู้ปกครอง โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญในเรื่องการใช้อำนาจของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการบังคับใช้กฎหมาย รองลงมาเป็นเรื่องของความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพ ซึ่งโดยพื้นฐานของหลักการแล้วการให้ความสำคัญเรื่องการใช้อำนาจของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐก็เพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเป็นผลตามมานั่นเอง ในด้านของผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาซึ่งมีหน้าที่ในการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ การทำให้ผู้เรียนเข้าใจหลักวิชาการทางกฎหมาย รู้จักเคารพกฎเกณฑ์ และนำกฎหมายไปใช้ได้อย่างถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ การบ่มเพาะหลักนิติธรรมให้แก่ผู้เรียนก็เป็นสิ่งสำคัญในการผลิตนักกฎหมายที่ดีเช่นเดียวกัน วิธีการในการบ่มเพาะหลักนิติธรรมที่ดีที่สุดวิธีการหนึ่งคือผู้สอนวิชากฎหมายต้องยึดถือปฏิบัติตามหลักนิติธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างการประพฤติตนให้แก่ผู้เรียน โดยการประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติในการเรียนการสอนวิชากฎหมาย นอกเหนือจากการให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามกฎระเบียบในสถานศึกษาภายใต้หลักนิติธรรมแล้ว การให้ความสำคัญกับความเสมอภาคและเสรีภาพทางวิชาการของผู้เรียนถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วงการวิชาการงอกงาม

⁹ จรัญ ภักดีธนากุล, “หลักนิติธรรมกับการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” (2555)3:2 วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 1, 2-3.

ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอมุมมองของหลักนิติธรรม ที่ให้ความสำคัญตระหนักเน้นในเรื่อง ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพมากแล้ว เพราะผู้เขียนเห็นว่าปัจจุบันในเรื่องของความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ มีการให้ความสำคัญและลงลึกในรายละเอียด กล่าวได้ว่าแก่นสาระสำคัญไม่ใช่มุ่งแค่เพียงด้านกายภาพอย่างเดียวแต่มีการให้ความสำคัญไปถึงด้านจิตใจด้วย ซึ่งเมื่อนำหลักนิติธรรมในเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการเรียนการสอนวิชากฎหมายแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นสำคัญสองประเด็นที่ผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่ง สิทธิและเสรีภาพในสถาบันการศึกษา และประเด็นที่สอง การเคารพและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียน

สิทธิและเสรีภาพในสถาบันการศึกษา

การพิจารณาสิทธิและเสรีภาพในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ควรได้รับการกำหนดและรับรองโดยสถาบันการศึกษา เนื่องจากสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้เปรียบเสมือนประตูสู่ความเจริญงอกงามทางวิชาการ ผู้สอนและผู้เรียนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาจะต้องมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นภายใต้กรอบของกฎหมายและหลักการทางวิชาการ ด้วยความสุภาพ มีอิสระทางความคิดและไม่กระทบสิทธิของผู้อื่น ในปัจจุบันพบว่าสิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นถึงจะมีอยู่จริงแต่อยู่ในรูปของปรัชญา หลักการ ทฤษฎี แนวปฏิบัติ รวมทั้งความเชื่อถือการให้เกียรติยอมรับกันในกลุ่มวิชาการ เป็นนามธรรมเสียมากกว่าลายลักษณ์อักษร จึงไม่อาจคาดหมายได้ถึงหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้สอนและผู้เรียนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา ผลคือทำให้ไม่มีความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นและจุดยืนของตน ไม่แน่ใจว่าจะไร้อะไรผิด อะไรทำได้อะไรทำไม่ได้ เสมือนไร้ซึ่งกฎหมายหรือหลักการที่จะยืนยันความถูกต้องชอบธรรม เช่น สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการปรับใช้หรือการตีความกฎหมาย หรือการแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการปรับใช้กฎหมายขององค์กรตุลาการที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาล ซึ่งผู้ศึกษากฎหมายเข้าใจกันดีว่าในบางครั้งกฎหมายที่บัญญัติไว้แล้วอาจไม่สามารถพัฒนาตัวเองให้ทันกับพัฒนาการของสังคมและทัศนคติที่เปลี่ยนไปของคนในสังคมได้ กระทั่งแนวทางการปรับใช้กฎหมายของศาลจะเห็นได้ว่าศาลฎีกายังมีการกลับคำพิพากษาศาลฎีกาเดิมและพิพากษาปรับใช้กฎหมายในแนวทางที่ให้ความยุติธรรมตามยุคสมัยอย่างสม่ำเสมอ หรือมีการทำความเข้าใจในคำพิพากษา อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความแตกต่างทางความคิดของนักกฎหมาย ในการศึกษากฎหมาย สถาบันการศึกษาจึงควรเปิดกว้างต่อทัศนคติของผู้สอนและผู้เรียนกฎหมาย สถาบันการศึกษาควรสร้างบรรยากาศให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการภายใต้กรอบของกฎหมาย จริยธรรม และความถูกต้อง และในส่วนของผู้สอนวิชากฎหมายสามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมโดยการคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้เรียนอยู่เสมอ โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการเปิดกว้างในการรับฟังความเห็นรวมถึงข้อโต้แย้งทางวิชาการ แนวทางการปรับใช้กฎหมาย ความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้เรียนโดยปราศจากอคติ และวิพากษ์วิจารณ์หรือส่งเสริมเพิ่มเติมต่อยอด

แนวความคิดของผู้เรียนโดยตรงไปตรงมาตามหลักวิชาการ ซึ่งรวมไปถึงสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอันมีผลต่อการพัฒนาทางกฎหมายในรายวิชาที่เกี่ยวข้องด้วย ผู้สอนวิชากฎหมายไม่ควรใช้อำนาจบังคับให้ผู้เรียนต้องเชื่อ แต่ต้องอธิบายให้ผู้เรียนทราบว่ากฎหมายในปัจจุบันมีหลักการและแนวทางการปรับใช้ของนักกฎหมายอย่างไรความคิดเห็นของผู้เรียนนั้นมีข้อดีที่นำไปต่อยอดได้อย่างไร หรือหากเป็นความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการก็ต้องชี้แจงว่ามีข้อดีหรือความไม่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างไร ที่สำคัญที่สุด คือ ผู้สอนต้องตระหนักว่า ตนเป็นผู้ใช้อำนาจจะต้องใช้อำนาจที่มีตามหลักนิติธรรม ด้วยการละเว้นจากการใช้อำนาจหน้าที่ของตนเองในการให้คุณ และให้โทษผู้เรียนตามอำเภอใจ

การเคารพและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียน

“สิทธิมนุษยชน” คือ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เป็นของบุคคลทุกคน ไม่ว่าจะเป็นใคร หรืออยู่ที่ใดบนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่ออย่างไร หรือใช้ชีวิตแบบใดก็ตามสิทธิมนุษยชนไม่สามารถถูกพรากไปได้ แต่บางครั้งสิทธิมนุษยชนอาจถูกจำกัดได้ เช่น กรณีที่บุคคลทำผิดกฎหมาย หรือกระทำการที่อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้ สิทธิมนุษยชนนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความมีศักดิ์ศรี ความยุติธรรม ความเท่าเทียม ความเคารพ และความเป็นอิสระ นอกจากนี้สิทธิมนุษยชนไม่ได้เป็นเพียงแค่แนวคิดที่เป็นนามธรรมเท่านั้น เพราะสิทธิมนุษยชนคือแนวคิดที่ได้รับการนิยาม และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

จากความหมายของสิทธิมนุษยชนดังกล่าว หากพิจารณาถึงสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนในปัจจุบันที่อาจถูกละเลยละเว้นมานานจนกลายเป็นความเคยชินหรืออาจจะเป็นเพราะแต่ก่อนไม่ได้ตระหนักถึง หรือเรียนรู้รับรู้เท่ากับในสังคมโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจและยอมรับถึงความมีอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะด้านกายภาพ หรือจิตใจของผู้เรียน สำหรับผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษานับเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการเคารพซึ่งสิทธิและเสรีภาพของผู้เรียน การวิพากษ์วิจารณ์หรือการเรียกชื่อตามอัตลักษณ์ของบุคคล ปัจจุบันกลายมาเป็นคำเรียกที่รู้จักกันว่า “บูลลี่” (Bully) ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า การรังแก การกลั่นแกล้ง หรือการข่มเหง¹⁰ เช่น การเรียกชื่อตามอัตลักษณ์ทางเพศของผู้เรียน โดยเรียกผู้เรียนว่าคุณสาวสวย การเรียกชื่อตามอัตลักษณ์ทางกายภาพของผู้เรียนว่าคุณอ้วน หรือการเรียกชื่อตามทัศนคติทางการเมืองของผู้เรียนว่าคุณสลิ่มหรือคุณสามก๊บ การใช้คำพูดหรือการแสดงท่าทางที่รุนแรงด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม หากสิ่งนั้นส่งผลกระทบให้เกิดความเจ็บปวดทั้งทางกายและจิตใจจนทำให้ผู้เรียนอาจรู้สึกด้อยคุณค่า หรือมีศักดิ์ศรีที่ไม่เท่าผู้อื่น จัดเป็น “การบูลลี่” ทั้งสิ้นแม้ผู้พูดกล่าวด้วยเจตนาเข้าหยอกก็ยังไม่สมควรเช่นกัน เพราะผู้เรียนที่ถูกกล่าวถึงอาจรู้สึกไม่สบายใจ และถ้าได้ยินได้ฟังหลายครั้งอาจทำให้รู้สึกด้อยค่า รู้สึกอับอาย และนำไปสู่ความรู้สึกที่ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกับคนอื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคม

¹⁰ กองกฎหมายต่างประเทศ, มาตรการในการต่อต้านและการคุ้มครองบุคคลจากการถูกกลั่นแกล้งในสังคม (26 พฤษภาคม 2565) LAW for ASEAN by the Ofce of the Council of State of Thailand <<https://lawforasean.krisdika.go.th/File/les/Anti-Bullying%20Laws.pdf> >.

ของผู้เรียน ผู้เรียนคนอื่นอาจเห็นว่าผู้สอนเรียกผู้เรียนเช่นนั้นได้ ก็นำไปเรียกผู้เรียนคนนั้นด้วยคำหยอกล้อลักษณะเดียวกันด้วย ในสถาบันการศึกษาเราอาจจะเห็นว่าการบูลลี่กันอยู่หลายเรื่อง ได้แก่ รูปร่างหน้าตา สีผิว รสนิยม เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม อายุ ทักษะหรือสถานะทางสังคม คำพูดเหล่านี้ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียน แม้บางคนมองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยมากแต่ที่จริงแล้วเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องรีบแก้ไข เพราะว่าการบูลลี่ทำให้ผู้ที่ถูกรังแกรู้สึกด้อยคุณค่า อาจจะส่งผลให้เกิดความหวาดกลัวต่อสังคมรอบข้าง และยังสามารถนำไปสู่ปัญหาการใช้ชีวิตด้วยผู้ใหญ่นักได้ ผู้สอนวิชากฎหมายจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนตามหลักนิติธรรมด้วยการเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น มีความเท่าเทียม และปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างให้เกียรติ

ดังนั้น หากนำเรื่องของการบูลลี่มาเทียบกับปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights (UDHR)) ซึ่งเป็นหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีขึ้นเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก จะพบว่าการบูลลี่นั้นเป็นเรื่องของการละเมิดสิทธิของผู้เรียนด้วยเช่นกัน เพราะผู้เรียนนั้นต่างคนอาจเกิดมาจากพื้นที่ที่แตกต่างกัน บางคนเกิดมาอยู่ในฐานะที่ดี แต่กับบางคนอาจจะเกิดมาอยู่ในฐานะที่ไม่ดีหรือสูญเสียสิ่งสำคัญไปตั้งแต่กำเนิด แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนมีเหมือนกันคือ “ความเป็นมนุษย์” ทุกคนล้วนอาศัยอยู่บนโลกร่วมกัน เพราะฉะนั้น ทุกคนล้วนมีสิทธิที่จะเลือกใช้ชีวิตของตัวเองได้โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนผู้เรียนที่มีลักษณะที่แตกต่างจากคนอื่น เช่น มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย มีบุคลิกที่เป็นเอกลักษณ์ หรือมีทัศนคติที่ไม่เหมือนใคร ผู้เรียนเหล่านั้นควรจะมีสิทธิและเสรีภาพที่จะได้อยู่ร่วมกันในสถาบันการศึกษาได้โดยสมบูรณ์

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การยึดหลักนิติธรรมในด้านสิทธิและเสรีภาพและการเคารพไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนโดยผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมและโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะสิทธิในการแสดงความคิดเห็น หรือการเข้าไปมีส่วนร่วม และสิทธิที่จะไม่ถูกผูกขาดความคิด รวมถึงการไม่ถูกบูลลี่โดยผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา หรือการที่จะต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองจากผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษา

ในการเรียนการสอนผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาจะต้องไม่ไปผูกขาดหรือจำกัดซึ่งความคิดเห็นของผู้เรียนอันอาจมีผลทำให้ความสามารถในพัฒนาและแลกเปลี่ยนความคิด หรือทัศนคติที่แตกต่างกัน นอกเหนือจากความคิดดั้งเดิมถูกขัดขวางการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวตน หรือความเป็นอัตลักษณ์ เพราะในการพัฒนาองค์ความรู้ขึ้นมานั้นผู้เรียนจำเป็นต้องมีพื้นที่สำหรับการเรียบเรียงหรือนำเสนอตามความสามารถและต้องแสดงออกมาได้โดยเสรี โดยพื้นที่นั้นต้องมีได้มิใช่เฉพาะแต่ผู้สอนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดีมิได้หมายความว่าผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษานั้นจะไม่มีเสรีภาพก็ได้เช่นกัน นอกจากนี้ผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษายังสามารถกำหนดขอบเขตของการแสดงความคิดเห็นในเรื่องหรือหัวข้อได้

ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการแสดงความคิดความเห็นนอกเหนือหรือก้าวล่วงไปถึงสิ่งที่จะทำให้เสียเวลาในการเรียนการสอนหรือช่วงเวลาที่กำหนด วัตถุประสงค์สำคัญที่สุดของการยึดหลักนิติธรรมด้านสิทธิและเสรีภาพและการเคารพไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนของผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาก็เพื่อเสริมสร้างความรู้โดยการสร้างสรรค์พัฒนา ชี้นำ และเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านการเรียนการสอนและนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการสร้างคน และให้การศึกษาแก่ผู้เรียน เพื่อความรู้ความเชี่ยวชาญ มีทักษะทางวิชาชีพ เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ปกป้องสิทธิมนุษยชน ตอบสนองความต้องการของทุกภาคส่วนในสังคม และประเทศชาติ ซึ่งการจะไปถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้นั้นในเบื้องต้นผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาก็จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างให้แก่ผู้เรียน เช่น การไม่เรียกผู้เรียน ด้วยรูปลักษณะหน้าตา หรือลักษณะที่เป็นปมด้อย เป็นต้น เพราะนี่คือการละเมิดสิทธิมนุษยชน (การบูลลี่) ในฐานะผู้สอนวิชากฎหมายในสถาบันการศึกษาจึงควรที่จะต้องเปิดใจในการยอมรับความแตกต่างของพวกผู้เรียนทั้งในด้านกายภาพ และด้านจิตใจ

บรรณานุกรม

- จรัญ ภักดีธนากุล, “หลักนิติธรรมกับการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” (2555) 3:2 *วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ*.
- จิตติดิ้งศรัทธีย์, *หลักวิชาชีพนักกฎหมาย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555). อ้างใน ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, “ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม” (2558) 13: 3 *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร, *หลักนิติธรรม* (กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์ 50, 2552).
- สกล หาญสุทธีวรินทร์, “การปกครองตามหลักนิติธรรมในมุมมองขององค์กรเอกชนต่างประเทศ” (2558) 17:50 *วารสารศาลรัฐธรรมนูญ*.
- สรณ บุญใบชัยพฤกษ์ “การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการตรากฎหมายที่เป็นนิติธรรม” (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเอกสารวิชาการส่วนบุคคลการอบรมหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 5, *วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ, มกราคม - กันยายน 2560*).
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, *มาตรการในการต่อต้านและการคุ้มครองบุคคลจากการถูกกลั่นแกล้งในสังคม* (26 พฤษภาคม 2565) LAW for ASEAN by the Office of the Council of State of Thailand <<https://lawforasean.krisdika.go.th/File/files/Anti-Bullying%20Laws.pdf>>.
- อรรถพล ใหญ่สว่าง, “หลักนิติธรรม” (2557) 11:1 *วารสารจุลนิติ*.
- Dicey, Albert Venn, *Introduction to the study of the law of the constitution* (London: Macmillan, 8th ed, 1915).

